הצלב, המגל והקרס: אלכסנדר ואט משורר יהודי מבקש את נפשו למות

יוסטינה פרוצינסקה

יתוח הקומוניזם הכרחי ואף חיוני להבנת המצב במאה העשרים כשלעצמו. הספרות הפולנית היא מקור עשיר ביותר לצורך זה, בגלל מצבה ההיסטורי המסובך של המדינה; ואחד הסופרים שניסחו אבחנה כזו בדיוק רב ביותר הוא אלכסנדר ואט (Wat), מחבר ה"יומן בעל-פה" *המאה שלי* וספר השירה *לוציפר המובטל*, שתורגם לאנגלית על ידי תומאס ונקלובה (Venclova). יצירה אחרת, שאינה מוערכת כראוי אפילו בפולין ואי אפשר להשיגה כלל בארצות אחרות היא *יומן ללא תנועות* (*Diary without Vowels*). אין זה הוגן להתייחס ליצירה זו כמשנית *להמאה שלי* שכן זו יצירה נפרדת ושונה לגמרי, לפחות באופן עריכתה וברמת האינטימיות שלה.

מהדורת *היומן ללא תנועות* משנת 2001 כוללת, מלבד הכותרת *יומן*, את הפרקים: *עקרונות מוסר* (*Moralia*), *דפים ברוח* ונספח הכולל ארבעה טקסטים קצרים. כל הכתבים עוסקים בנושאים דומים: פוליטיקה, ספרות, סבל, מחלה, מוות, אהבת חיים, איבוד לדעת. במאמר המוגש בזאת לקורא העברי אבקש להעמיק בשני הנושאים הגדולים, החשובים ביותר ובעלי הזיקה ההדדית (ואשתדל להוכיח זאת) בביוגרפיה של ואט: קומוניזם ודת.

אולם תחילה כמה דברי הסבר בנוגע לכותרת ספרו של ואט. כפי שהודגש במבוא מאת אשת המשורר, אולה ואטובה (Watowa), הטקסט של *היומן* עצמו כתוב כולו במילים שאין בהן תנועות. היא מייחסת זאת לחיפזון של ואט, אשר ראה בטכניקה מוזרה זו מעין קצרנות; מילים נטולות אור ונשימה, משקפות חיים של סבל מתמיד. אבקש להוסיף עוד פירוש אחד. שימוש בכיתוב עיצורים הוא צורה מקובלת של כתיבה בשפה העברית. האם בחירתו אינה דרך שבה מתייחס ואט ליהדותו?

יורשה לי להזכיר כמה עובדות מתוך קורות חייו של ואט. אלכסנדר חבט (Chwat) — זהו שמו האמיתי — נולד בשנת 1900 למשפחה יהודית בעלת מסורת ארוכה. אביו היה שומר מסורת ויודע ספר; שושלת של אבות-אבותיו של ואט כוללת על פי עדותו למדנים מפורסמים דוגמת יצחק לוריא, רש"י, הגאון מווילנה... העלית התלמודית כולה מרוכזת בדמו של אלכסנדר והוא עצמו, בגיל שבע, היה עילוי, דרוויניסט ואתאיסט, שהדאיג את האומנת הקתולית שלו; ב-1905 הנהיג הילד בן החמש את בני גילו תחת דגל אדום. כך החלה ההרפתקה או פרשת האהבה שלו עם הקומוניזם. עד מהרה הגיע הזמן להופעת הבכורה הספרותית שלו, התחלה רצינית של צעיר פוטוריסטי מעורר שערוריות בעולם התרבותי של ורשה. שנים חולפות, פורצת מלחמת העולם השניה, המעצר בלבוב ושנים של בתי כלא ברוסיה, כולל הלוביאנקה הידוע לשמצה. אחרי הסבל מן המאסר הסובייטי — פעולה של גבורה גדולה, כאשר ואט, שבינתיים נרפא ממגפת הקומוניזם סירב לקבל דרכון סובייטי. המשפחה שבה

יוסטינה פרוצינסקה (Justyna Fruzinska) היא חוקרת ספרות במחלקה לבלשנות אנגלית של אוניברסיטת לודז' בפולין ובוגרת המכון ללימודי יהדות בפאידייה (Paideia) בשטוקהולם, שוודיה. י.פ. פרסמה מאמרים על שירה פולנית ופוליטיקה וכן תרגומים לפולנית של שירה בעברית וביידיש. היא מלמדת בקורס לספרי-יסוד ביהדות במכון לאודר בלודז'.

לפולין ולוואט מתברר מהר מאוד כי סירובו לקבל דרכון סובייטי לא זו בלבד שלא הועיל לו אלא שבגין המעשה נדחק אל שולי עולם האמנות של פולין הסטאליניסטית. עד כדי כך הגיעו הדברים, שמקץ נאום מלוהט ומתגרה בפגישת איגוד הסופרים הפולני, לקה בשבץ מוחי. בסופו של דבר היגר המשורר עם משפחתו, תחילה לצרפת ולאיטליה ולאחר מכן לארצות הברית.

היומן ללא תנועות[1] מורכב מטקסטים שנכתבו בפולין הקומוניסטית, בפאריס, באיטליה ובברקלי, עד 1967. בשנה זו, לאחר ארבע עשרה שנים של מאבק בלתי פוסק במכאובי המחלה, שלח המשורר יד בנפשו. הוא נהג להתווכח עם המוות ב*יומן*, להתפלל למותו כל ערב לפני השינה. התאבדות היתה עבורו פיתוי שאותו דחה תמיד בגלל אשתו ובנו. אולם מוות טבעי, בצורת סרטן שאליו השתוקק מזמן, ישים קץ לכאב ויפטור אותו מאחריות מוסרית. אולי גם תזכורת לאמונתו בעבר שמנעה ממנו לנקוט צעדים סופיים. פעמים רבות הוא שקל את הברירה "צלב או אפסות" (*יומן ללא תנועות*, עמ' 108) והוא בחר באפסות; בחייו הוא השתוקק לא לעולם הבא אלא לאפסות זו שתהיה ההתעלות הסופית, השחרור מן הסבל. עבור ואט, לא היה לכאב ערך של השתתפות במסתורין, של תמיכה בישו הנוצרי שבקורבנו מצא עניין דומה לעניין שגילה בבסיס המטאפיסיקה הנוצרית; הוא העדיף "להשתוקק אל האפסות מתחת לצלב" (67). אמונה הגוזלת את התקווה לאפסות ללא כלום, להתאיינות, נראתה לו אכזרית, שכן היא לא נתנה הזדמנות להשיג את מנוחת הנצח הנחשקת. זהו, בין השאר, המקום שממנו נובעת מלחמתו של ואט בדוגמות הקתוליות. על פי ואט, לא על הדת לעורר שאלות כגון סוגיית ההתעברות הטהורה של מרים הבתולה או ישותו של השילוש הקדוש. תמצית הנצרות התמקדה לפיו במותו של הצלוב, בסבל המרומם המעניק לבן תמותה את המהות האלוהית. כל סיפורי הבשורה האחרים הם רק "סקרנות יוונית מגוחכת" (94), אגדות עממיות. גשמיות, כפשוטה, היתה לגבי ואט בתחומיהן של היהדות או האמונות של היוונים העתיקים, אולם הן קטלו באופן מושלם את משמעותה של הנצרות. "אלוהים אישי, ...השתנות [הלחם והיין ההופכים לגופו ולדמו של ישו] וכו'." (107) — הרחיקו את ואט מן הקתוליות. ובעיקר, האמונה בתחיית המתים היתה מקוממת בעיניו. "אינני מאמין. ואם כן — אני מוחה" (113).

כיצד החלה הקתוליות של ואט? "ההמרה" שלו אירעה במשך תקופת המאסר הרוסי, לאחר שקרא את *החיקוי של ישו הנוצרי* (Imitatio Christi) מאת תומס א. קמפיס (Kempis). מכאן ואילך הוא החל לענוד צלב לצווארו ולהזדהות עם אמונה שהכיר קודם לכן רק מן הסיפורים ש"גונבו לאוזניו" בילדותו על ידי אומנתו, אנוסיה מיקולאק (Mikulak). מאוחר יותר, לאחר שנפל למשכב, הוטבלו ואט ואשתו יחד. המשורר האמין כי אמונה תקל על סבלו; הוא אף עלה לרגל אל האב פיו (Pio), "קדוש עממי" (249), שאותו הוא מתאר באופן נוגע ללב ובוטה: "האיש אפוף ענן של צחנת דם קרוש ומוט קצר ומעופש שבאמצעותו הוא גורם לגירוי פצעי הצליבה שלו" (330). כך הוא עצמו ניתח את השפל והגיאות של אמונתו: "במדבר גם X [קרי: ואט] הסתער על השמים בבקשו את חסד האמונה; והוא השיג זאת" (54). אולם אחרי שחזר לפולין, הוא מצא שם רק את צחנת המשרפות ואת זכרו של "ואט הקומוניסט" שטיפחו חבריו לשעבר; ידה של האישיות הלא-דתית שלו היתה על העליונה. אך נטישת האמונה אין פירושה כי מעולם לא היתה שם; ברוסיה האמין המשורר באלוהים באמונה "ללא רבב, בכל נפשו ומאודו" (228) וחוויה זו היתה סיבה לאי יכולתו, לאחר מכן, לדבר על עצמו כלא-מאמין, גם אם "הוא לא מצא בתוך עצמו כל עקבות של צלה [של אמונה] ושום צל של עקבותיה" (247).

ההסתלקות מן הקתוליות פינתה מקום להזדהות עמוקה יותר עם היהדות. אחרי "האנטישמיות של ימי הילדות" (284) והאתיאיזם, הגיע הזמן של משאלתו להיקבר בבית עלמין יהודי כפי "שנקברו אבי ואבות אבותיו" (248), כפי ש"בזקנתי ובתוך תוכי אני חש תחושה עמוקה יותר ויותר של היותי יהודי... ואצבעותי יוצרות את התנועה של ברכת הכוהנים" (249). יהדותו הייתה קול קורא של אבותיו, המנתק אותו מן הנצרות אחת ולתמיד, מכיוון ש"הקתוליות שרפה אותם על המוקדים ועינתה אותם בגטאות" (107); כאשר עבר המשורר דרך שער טיטוס ברומא וראה את היהודים החקוקים עליו כשהם כפופים בהכנעה, עבר עליו התקף של שנאה. הציטטה היפה ביותר המוסרת את תמצית הזהות הכפולה שלו היא: "מעולם לא חשתי עצמי כפולני-יהודי או כיהודי-פולני. שנאתי את בני הכלאיים. תמיד חשתי עצמי כיהודי-יהודי וכפולני-פולני" (19).

ייתכן כי פולניות זו היא שמשכה את ואט לקתוליות, שכן, כמשורר פולני הוא השתמש ללא הרף בשפה גדושה בניסוחים דתיים; שהרי ישב בארץ שהייתה מזה דורות קתולית במובהק. דבר זה נגלה במיוחד לעין במשיכתו אל סיפורי התנ"ך המצוטטים ב*יומן*: אודות אלעזר הלוי אשר למד כי המלך היהודי נצלב זה עתה (21); אודות "ספרות", שהוא ראה בה את תיאור הבשורות שקדמו לצליבה (96).

מאידך גיסא, הנצרות הפכה אותו לחשדן, מאחר שהיא צופנת בחובה אזהרה: המשורר הבין כי "מקיום המידות הטובות הנוצריות, צמחו הגדולים שבשונאי הנצרות" — מניטשה עד הסופר הפולני אנדז'ייבסקי (Andrzejewski) (26). מצב בטוח וראוי יותר היה המצב שבין אמונה להיעדר אמונה, "לקיים מצב ביניים זה במתח מרבי, ולשמור שיהיה חי ופעיל" (27). זה היה הפתרון האצילי ביותר ואולי המוסרי ביותר, אולם לא בהכרח הפתרון המתאים לטיפוסים נלהבים ואדוקים בדתם.

"עליך להאמין במשהו", אמר הסופר אנדז'יי סטאוואר (Stawar) לוואט, כשהסביר מדוע הוא קומוניסט (345). ייתכן שמצבו של ואט היה דומה. כילד הוא הנהיג ילדים אחרים תחת דגל אדום; בין שתי המלחמות הכירו אותו כולם כ"בולשביק פראי עם סכין בין שיניו" (345). מאוחר יותר הוא נהג לראות את הזדהויותיו הפוליטיות בעבר כ"טיפשות של נער, הסתבכויות עם הרשעות של הקומוניזם" (245); אולם הוא היה זקוק לכך כתרופת-נגד לניהיליזם. משמע, לאמיתו של דבר עליך להאמין במשהו (מאוחר יותר הוא מצא את משמעות החיים בנצרות, זאת בעיקר משהקיץ הקץ על אהבתה של אשתו, אשר "הגנה עליו מפני הספק הניהיליסטי"). השינוי בהשקפותיו הפוליטיות של ואט גרם לכך שהוא מצא עצמו שוב בצד הלא נכון. "קודם D ...לא התרועע עם X [ואט] רק משום ש X היה קומוניסט. עכשיו D ניתק את קשריו עם X, משום ש X אינו קומוניסט." (47). כאשר היה קל להיכנע לקומוניזם, הבחין המשורר במעשי הפשע שלו והתנגד להם. בשל כך הוא הוכפש בפולין הסטאליניסטית ו"נגרר בבוץ" (310), השתלשלות מאורעות שקרבה את סופו. ואט היה מסוגל להתקיים בשוק הספרותי מתרגומים בתשלום זעום ואף זאת רק הודות למשורר אדם ואז'יק (Wazyk) אשר יצר לו בקרב בכירי המפלגה "מוניטין רבי תועלת באותם ימים, של איש משוגע, ליברל אבוד מן המאה ה-19" (306). במשך חייו עבר ואט את כל השלבים האפשריים בעמדתו של אדם כלפי הקומוניזם: "מאמין, מומר, שעיר לעזאזל, קורבן ו...מתנגד מושבע" (309).

מלבד ההיבט המוסרי של קשריו עם הקומוניזם, היו גם בעיות אחרות. ואט המשורר היה מחוסל כאשר ואט הבולשביק שלט בכיפה. התברר כי לא זו בלבד שקומוניזם מגביל, ללא ספק, את חופש הדיבור והמחשבה, אלא שגם האמונה בשיטה הטוטליטרית שוללת בסופו של דבר כל אמנות. רק אמנים ספורים הצליחו לכתוב היטב בעידן ה"סוציאליסטי". אחד מהם היה אילדפונס גאלצ'ינסקי (Ildefons Gałczyński) המנתח את התופעה ושמה ואט כדלקמן:

> בנקודה אחת לפחות הוא היה קרוב למודל האידיאלי של אזרח שלא חש צורך בדעה משלו. בכך היה משום פיצוי-יתר על מוזרות החומר הפיוטי שלו ועל עולם הרעיונות והיופי שלו, שהיה כה מאוס בעיני הקוריבאנטים [כוהני האלה הפריגית סיבילה – המתרגם] של הכיעור הסוציאליסטי" (16).

ניתן למנות ארבעה שלבים להתקרבותו של אינטלקטואל לאידיאל של התקופה הסטאליניסטית: לכתוב דבר אחד ולחשוב דבר אחר; להאמין במה שכותבים; לכתוב ללא מחשבה; ומוטב אף לא לחשוב ולא לכתוב כלל (62). ואט עצמו ידע כי בהיותו סופר הוא עלול להתרפס בקלות לפני המשטר; סטאלין העריך את "מהנדסי הנפש" מכיוון שהבין עד כמה גדולה עוצמתה הפוליטית של המילה ועד כמה יש בכוחה לשנות את האמת. לכן די היה לכתוב "פואמה אודות סטאלין, ביקורת עצמית חכמה" (213) ...הוא לא עשה זאת אולם פעמים רבות כתב מתוך הבנה (אם כי לא מתוך הצדקה) אודות האמנים אשר יצרו שירי הלל מתוך פחד. אולם הוא הזכיר במרירות מסוימת את שיקוליהם של מי שמבחינה אינטלקטואלית היו במצב של "תרדמת-חורף", שהעמידו פנים כאילו היו סטאליניסטים כדי להמתין לשעת כושר לגלות את כישרונותיהם. ההתרפסות והחובה למחוא כפיים ללא קשר לחשיבה עצמית היו ההתנהגות הצפויה של כל הסופרים. הייתה זו "השפלת הספרות הפולנית" (280) באותם ימים מסוכנים. האסתטיקה הסוציאליסטית שנדרשה מן האמנים הייתה לאמתו של דבר אנטי-אסתטיקה, שעבוד גס והמוני של אמנות לאידיאולוגיה. "התקופה הקודרת של ריאליזם סוציאליסטי" גרמה למשוררים להלל טרקטורים, רפתניות "או שאר זוטות" (259); לעתים בשם "הצגת האדם הפשוט": "מזכיר יחידה במפלגה הפוליטית... קיבל נזלת. שומה היה על כל המזכירים, ועל כל הרפתניות שתהיה להם טיפה קפואה בקצה חוטמיהם" (273). ההנחיות האמיתיות של המשטר בנוגע לאמנים נשמעות היום כגרוטסקה, כחזון תעתועים. ואט שוטט במקום שממנו נבעה הפרימיטיביות שרמסה את האמנות, ואם "הריאליזם הסוציאליסטי הוא תוצאה של המשטר עצמו" או אם הוא "תוצאה של טעם זעיר-בורגני פרימיטיבי של מנהיג זה או אחר, האם תיתכן אמנות עכשווית ורציונאלית יותר? והאופי הכובל, המונופוליסטי של סגנון כזה או אחר נובע מן המערכת" (45).

המערכת הייתה "כה עקובה מדם, אך שולית", "נתעבת", מעוררת "גועל ובחילה" (244). את תמציתה אפשר לראות בסיפור המצוטט ב*יומן*, אודות הקומוניסטית המושבעת, הסופרת המעורבת פוליטית ונדה וסילבסקה (Wasilewska), אשר דיברה בלהט על החיים האידיליים בקייב, שם הזהיר בעלה, בוגטקו (Bogatko) את רעיו לשתייה: "כאשר תגיע הרכבת לתחנת קייב, זכרו להחזיק בחוזקה במזוודתכם ביד אחת ולשמור על כובעכם בידכם השניה, פן יתלשו אותם מראשיכם." (330). שקרים, צביעות, חזיתות מעיסת-נייר המסתירות ריקנות ודלות. במציאות "הקומוניסטים מתייחסים לבני אדם כאל עדר חסר מחשבה שיש להחזיקו תחת שלטון הדוק" (14). יציבותו של הסוציאליזם התבסס על פחד ועל פחד מן הפחד, על "פרקובקה" (Perekovka) – עיצוב מחדש של הנפש;" זה היה ההבדל העיקרי בין הקומוניזם המערבי לבין הקומוניזם המזרחי. "הרוחניות של המזרח הקומוניסטי בניגוד למערב החומרני לחלוטין" (259) התבטאה בטרור פסיכולוגי, אשר, לדברי ואט "החל לא במרקס אלא ברוסו: הרוצה לתקן מדינה חייב להעז ולעצב מחדש את נפש האדם" (279). מאידך גיסא, הקומוניזם של

אינטלקטואלים מערביים היה רק סימן להתנוונות, "סלידה קנאית מתרבותו של אדם...ודאות פנימית כי ציוויליזציה זו, חברה זו, היא מעוותת, צבועה, רעה" (87). המערב לא הבין את האימה המובעת על ידי המשורר באחת הפואמות שלו, שבה ילדה קטנה צועדת עם דגל ומכריזה: "למען האושר של הכלל — מוות לאויבים!" (72).

רשעות זו הגעילה את ואט וגם מלאה אותו במין קסם משתק. כאשר ניתח את התופעה של כלא הלוביאנקה, אשר הוציא אנשים מדעתם או הרס כל מוסריות בקרבם, הוא קרא לכך עולם שנברא על ידי "הבורא הגדול סטאלין יש מאין" (206). פעמים רבות התגלה אליו סטאלין בדמות השטן, יריב כמעט שווה של אלוהים, שכן הוא גרם לאנשים שאותם רדף לאבד את "צלם האנוש שלהם" (206). עד שהצליח לרפא את עצמו מן הסטאליניזם, ואט לא כתב מעולם על סטאלין. אולם לאחר מכן הוא חזר שוב ושוב אל דמות זו. הוא אף רשם לעצמו פרויקט ספרותי של זיכרונות סטאלין שיתמקד במחשבותיו, במונולוגים הפנימיים שלו, שיציג אותו הן כמשיח והן כקורבן בעת ובעונה אחת. סטאלין לא היה קצב מטורף אלא התגלמותו האנושית של הרוע והחורבן, האיש אשר "הציב את הדיבור האנושי לא רק מעבר לטוב ורע...אלא גם מחוץ לתחומי האמת והתרמית, השקרים והיושר" (269). מאידך גיסא, היו רבים אשר ראו את סטאלין לא כשטן אלא כאבא; לדברי המשורר היו אלה אנשים אשר שנאו את אבותיהם הטבעיים וחיפשו סמכות אחרת כתחליף. כאשר סטאלין מת הם עלולים היו להגיב כפי שהגיב המשגיח במחלקה בבית החולים שם טופל ואט במארס 1953: "ישו, הו ישו שלי! איזה אדם!... ודווקא הוא היה חייב למות" (32), "אדם כה חזק וגם הוא מת. מה אפשר לומר עלינו, האנשים הצנועים הקטנים" (38). או, שהיו גם מי שכתבו באותו רגע קינות שגרתיות מתוך שמחה ואושר (79).

מי שהאמינו בגן העדן של הקומוניזם היו בדרך כלל להוטים להאמין בכל גן עדן (במובן מסוים, הקומוניזם טיפח השקפת עולם דתית: "חיפוש תת-הכרתי אחר אלוהים, המתנה פעילה לביאת המשיח" — כפי שהתבטא אחד מסופרי התקופה). "כדי לקבל את המרקסיזם על האדם להיות בעל אמונה גדולה. מי יכול להיות מועמד לכך יותר מן המאמין הקתולי?" (54). אם מרקסיזם נלחם בקתוליות, היה זה מכיוון שככל דת גם המרקסיזם שנא תחרות. לגבי ואט נראה הסטאליניזם כגרסה אופטימית של הנצרות, בהאמינו כי "האדם הוא טוב מיסודו ורק התנאים עושים אותו לרע" (108). היו כמה נלהבים אשר ערבבו מרקסיזם בקתוליות, ללא קושי, כמו סטפניה סקוורצ'ינסקה (Skwarczyńska) אשר "בסובחוז מוכה רעב, בשעה שלשה חימר ברגליים יחפות, הודתה מעומק ליבה לקציני ה-נ.ק.וו.ד (NKVD) על שייסרו אותה במשפט זה" (331); או כמו במאי התיאטרון ליאון שילר (Schiller) הנאבק תחת נטל הסתירות, קומוניסט מסור אשר "בלילה, בחשאי, היה שוכב מול צלב ומביע חרטה, במידה שווה של יושר, על דברים ומעשים ילדותיים" (264).

ואט נדחף אל הקומוניזם גם בשל אישיותו הנלהבת, מכיוון ש"קומוניזם הוא מלכודת לדתיים מטבעם, למאמינים, אשר איבדו את אמונתם באלוהים" (344). ולאחר שהחלים מן הקומוניזם הוא נעשה מנתחו ומבקרו המובהק. הודות לאינטליגנציה הבלתי רגילה שלו ולתולדות חייו רוויי הכאב, אלכסנדר ואט יכול לשמש כאזהרה ותרופת-נגד לנטיות המרקסיסטיות של העולם המודרני. הוא מסיר את מסווה האידיאליזם, אשר במציאות אינו מוביל לגן עדן עלי אדמות אלא להיפוכו הסימטרי. ■

ה ע ר ה

1. Aleksander Wat, *Dziennik bez samoglosek*, Warszawa: Czytelnik, 2001.

★ ★ ★

על מה מארון המתים...

עַל מַה מֵאֲרוֹן הַמֵּתִים תִּשְׁלְפֵנִי
אֲהוּבִי... אֱהוּבִי... מַדּוּעַ לָחַשְׁתָּ לִי
הֵן מֵעֶרֶשׂ תִּינוֹק טוֹב אֲרוֹן הַמֵּתִים.
עַל מָה אֶגָּרֵר בַּזְּמַן וּבָאוֹר
בֵּין הֲמוֹן חַיִּים?

לִי דַּי בָּאָרוֹן, הוּא בֵּיתִי, נַחֲלָתִי
שׁוּב בַּצָּלָב אֵין לִי חֵפֶץ בַּצָּלָב עַל הַקֶּבֶר
בֵּין הַצָּלָב לַלֹּא-כְלוּם נִצַּבְתִּי אֵי פַּעַם
הַיּוֹם מִן הַצָּלָב אֶל לֹא-כְלוּם אֶעֱרֹג.

Wat Aleksander, (Czemu mnie z trumny...)

Czemu mnie z trumny wyciągasz
czemu szepczesz kochany... kochany...
Trumna z kołysek najpewniejsza.
Po co mnie ciągnąć po światłach, po ludziach,
po czasach?

Mnie tylko trumna potrzebna, dom mój, domowina.
Ja już i krzyża nie chcę, nie chcę już krzyża na trumnie.
Dawnoż to było, gdy stałem pomiędzy nicością a krzyżem,
dzisiaj spod krzyża i z krzyża wołam już tylko nicości!

W czterech ścianach mego bólu

nie ma okien ani drzwi.
Słyszę tylko: tam i nazad
chodzi strażnik za murami.
Odnierzają ślepe trwanie

jego głuche puste kroki.
Noc to jeszcze czy już świt?
Ciemno w moich czterech ścianach.

Po co chodzi tam i nazad?
Jakże kosą mnie dosięgnie,
kiedy w celi mego bólu

nie ma okien ani drzwi?
Gdzieś tam pewno lecą lata
z ognistego krzaka życia.
Tutaj chodzi tam i nazad
strażnik – upiór z ślepą twarzą.

Może wiemy ale co
a może raczej
coś wiedzieliśmy
ale to
to jak ołów
spadło na spód wód
zapomnienia.
I blask sieje niewiedzenia
w czarnych wodach.
Może wiemy, że wiedzieliśmy.
Może wiemy,
że my wiemy,
żeśmy coś wiedzieli!
czego wiedziećśmy niegodni,
czego wiedzieć nam nie wolno.
Może wiemy, że wiedzieliśmy, że coś wiemy,
co wiedzieliśmy, że nie wiemy wiedzieć
ale co
ale co
ale co
ale co

O czym krzyczy kogut w południe, nie o świcie?
Kogo woła? Co wspomina? Za czym tęskni? Dokąd pragnie?
Gdybym krzyczał, to jak kogut. Też w południe, nie o świcie.
Chociaż nie wiem, czego pragnie, o czym woła, co go boli.

בארבעת כותלי סבלי...

בְּאַרְבַּעַת כָּתְלֵי סִבְלִי לֹא יִמָּצְאוּ
לֹא דֶּלֶת לֹא חַלּוֹן
וְרַק פְּסִיעוֹת אֶשְׁמַע הָלוֹךְ וָשׁוֹב
שֶׁל הַשּׁוֹמֵר מֵעֵבֶר לַחוֹמָה.

רֵיק מִצְעָדוֹ, אָטוּם
מוֹנֶה סוּמָא אֶת רֶצֶף קִיּוּמִי
לֹא לַיְלָה לֹא אוֹר שַׁחַר

עוֹלִים בְּאַרְבַּעַת כָּתְלֵי הַתָּא.
עַל מַה זֶּה יְהַלֵּךְ הָלוֹךְ וָשׁוֹב,
וְאֵיךְ יִקְצֹר אוֹתִי בְּחֶרְמֵשׁוֹ

אִם בְּקִיטוֹן סִבְלִי לֹא פְּעוּרִים
לֹא דֶּלֶת, לֹא חַלּוֹן.
אֵי שָׁם וַדַּאי שָׁנִים חוֹלְפוֹת בְּחֶתֶף
מִשִּׁיחַ הַחַיִּים הַמְשֻׁלְהָב,
וְכָאן שׁוֹמֵר אָטוּם מַבָּע
חָזוֹר וָשׁוֹב פּוֹסֵעַ.

אוּלַי יוֹדְעִים אֲנַחְנוּ, אֲבָל מָה,
וְשֶׁמָּא, יִתָּכֵן
מַשֶּׁהוּ יָדַעְנוּ
וְהוּא כְּמוֹ גוּשׁ עוֹפֶרֶת
צָלַל אֶל תְּהוֹם
הַשִּׁכְחָה.
זוֹרֶה אֶת בְּהַק
אִי הַיְדִיעָה
אוּלַי יוֹדְעִים אֲנַחְנוּ כִּי יָדַעְנוּ.
אֶפְשָׁר נֵדַע כִּי אָנוּ הַיּוֹדְעִים,
כִּי הַדָּבָר אוֹתוֹ יָדַעְנוּ
אָסוּר הָיָה לָדַעַת, וְעַל כֵּן
לֹא הָיִינוּ רְאוּיִים לוֹ, וְאוּלַי
נֵדַע עוֹד כִּי יָדַעְנוּ כִּי יוֹדְעִים אֲנַחְנוּ
דְּבַר-מָה שֶׁלֹּא הָיִינוּ צְרִיכִים לְדַעְתּוֹ
אַךְ מָה
אַךְ מָה
אַךְ מָה
אַךְ מָה

עַל מַה קוֹרֵא שָׁכְוִי בַּצָּהֳרַיִם, לֹא בַּבֹּקֶר
לְמִי קוֹרֵא, בְּמַה נִזְכָּר, נִכְסָף, לְאָן מִתְגַּעְגֵּעַ?
לוּ אָנֹכִי קוֹרֵא, הָיִיתִי כַּשָּׁכְוִי, בַּצָּהֳרַיִם, לֹא עִם שַׁחַר
גַּם אִם אֵינִי יוֹדֵעַ מְמַּה סוֹבֵל אֶל מַה יִּשְׁאַף לְמִי
קוֹרֵא.